

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АГРОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

СОЦІАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ

Г.С. Хаєцький

Навчальна програма

для студентів денної та заочної форм навчання агрономічного факультету

галузі знань 10 «Природничі науки»

спеціальності 101 «Екологія»

за освітнім ступенем «Бакалавр»

Вінниця 2018

УДК 504. 75.05 (06)

Хаєцький Г. С.

Навчальна програма з дисципліни «Соціальна екологія» для студентів денної та заочної форм навчання агрономічного факультету галузі знань 10 «Природничі науки» спеціальності 101 «Екологія» за освітнім ступенем «Бакалавр» / розробник Хаєцький Г. С. – Вінниця: ВНАУ, 2018. – 13 с.

Рецензенти:

Гудзевич А.В. – доктор географічних наук, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Прокопчук В.М – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри Вінницького національного аграрного університету

Затверджено до видання науково-методичною комісією ВНАУ
Протокол № 7 від 28 березня 2018 р.

За поданням навчально-методичної комісії
агрономічного факультету
Протокол №8 від 21 березня 2018 р.

У програмі з навчальної дисципліни «Соціальна екологія» за спеціальністю 101 – «Екологія» галузь знань 10 «Природничі науки» освітнього ступеня «Бакалавр», подано: мету, предмет і завдання викладання дисципліни; вимоги освітньо-професійної програми за якими студенти повинні знати і вміти; зміст програми; список інформаційних джерел.

Програма з навчальної дисципліни «Соціальна екологія» розроблена для підготовки студентів агрономічного факультету галузі знань 10 «Природничі науки» спеціальності 101 «Екологія» за освітнім ступенем «Бакалавр».

© Хаєцький Г.С., 2018 р.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	4
I. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ.	7
II. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
III. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	13

ВСТУП

Закономірно, що у суспільстві протягом останніх десятиліть зростає увага до проблем, що традиційно становлять предмет вивчення екологічної науки. У той же час загострення проблем перенаселення планети, вичерпання природних ресурсів, забруднення середовища проживання людини відходами промислового і сільськогосподарського виробництва, руйнування природних ландшафтів, скорочення видового різноманіття сприяло зростанню зацікавленості громадськості в отриманні відомостей екологічного характеру.

Особливої актуальності набуває у соціальній екології оптимізація співіснування людини і навколишнього середовища на системній основі. Людина, виступаючи в цьому випадку в якості соціуму, роблячи предметом соціальної екології великі контингенти людей, що розпадаються на окремі групи в залежності від свого соціального статусу, роду занять, віку. Кожна з груп у свою чергу специфічними взаємовідносинами пов'язана з навколишнім середовищем в рамках житла, місць відпочинку, садової ділянки тощо.

Соціальна екологія – наука про адаптацію суб'єктів до процесів в природних і штучних середовищах. Для виконання завдань соціальної екології існують два напрями: теоретичний (фундаментальний) і прикладний. Теоретична соціальна екологія спрямована на дослідження закономірностей взаємодії людського суспільства з навколишнім середовищем на розробку загальної теорії їх збалансованої взаємодії. На перший план у даному контексті виходить проблема виявлення коеволюційних закономірностей сучасного індустріального суспільства і зміненою ним природою.

Предметом навчальної дисципліни «Соціальна екологія» є вивчення закономірностей взаємодії суспільства та навколишнього природного середовища і розробка на цій основі загальної програми оптимізації та гармонізації їх взаємодії.

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціальна екологія» є: сформувати у студентів систему уявлень про причини виникнення, масштаби, можливі трагічні наслідки та шляхи подолання сучасної кризи у взаємовідносинах між людським суспільством та навколишнім природним середовищем, ознайомити їх з основами нової комплексної науки про соціоекосистеми і гармонізацію взаємодії суспільства і природи – соціоекології. Сприяти вихованню у студентів соціоекологічної свідомості і полягає у розумінні пріоритетності незруйнованого природного середовища, у підпорядкуванні особистих інтересів загальнолюдським.

Основними *завданнями* вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Соціальна екологія» є: ознайомити студентів з основами соціальної екології; показати роль і місце людини як соціальної істоти вищої організації у природному середовищі та наслідки взаємодії людини із довкіллям; проаналізувати етапи взаємовідносин природи і суспільства, закономірності соціальної психології, правові, політичні та ідеологічні аспекти соціальної екології; сформувати уявлення про можливість і необхідність формування екологічної стійкості довкілля; забезпечити неперервність та послідовність екологічної освіти на стадіях професійної підготовки; підвищити рівень професійної компетентності студентів шляхом встановлення між предметних зв'язків з іншими дисциплінами екологічного циклу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Соціальна екологія» студент повинен:

знати:

- історію розвитку та екологічні наслідки взаємодії суспільства і природи; основні положення, методи і завдання, структуру екології людини;
- еволюцію взаємодії людини і природи; соціально-демографічні аспекти екології людини;

- проблеми безпеки в екології людини;
- причини виникнення хвороб, пов'язані з порушенням взаємодії людини з навколишнім середовищем;
- наслідки безвідповідального ставлення до природи;
- значення людини як основи пізнання механізмів її взаємодії з навколишнім світом;
- уявлення про людину як мікрокосмос;
- вплив на людину природних і антропогенних чинників;
- основи здорового харчування;
- основні стратегії виживання людської цивілізації в умовах екологічної кризи;

вміти:

- аналізувати механізми взаємодії з навколишнім світом;
- виявляти причини змін і еволюції екологічних умов;
- визначати пріоритетні шляхи вирішення екологічних проблем;
- визначати шляхи покращення і збереження здоров'я людини;
- визначати рівень і якість життя населення; орієнтуватись у виборі механізмів подолання екологічних проблем;
- прогнозувати напрями гармонійного співіснування людського суспільства і біосфери;
- реалізовувати правильні підходи щодо раціонального харчування;
- на практиці застосовувати знання екології людини;
- аналізувати схеми, таблиці, рисунки, діаграми, карти і картосхеми, створювати карти й картосхеми, діаграми.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

І. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СОЦІАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ»

Назва атестацій і тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	Усього	У т.ч.					усього	У т.ч.			
		л	пр	лаб	інд.	с.р.		л	пр	лаб	інд.
Атестація 1. Теоретичні основи соціальної екології											
Тема 1. Становлення соціальної екології, її предмет і основні методи	6	2	2			2	8	2			6
Тема 2. Взаємовідносини суспільства і природи в історії цивілізації	6	2	2			2	8	2			6
Тема 3. Прогнозування і моделювання соціально-екологічних процесів	10	4	2			4	8		2		6
Тема 4. Поведінка людини. Рівні регуляції.	6	2	2			2	3				3
Тема 5. Людина і гідросфера	6	2	2			2	8		2		6
Тема 6. Людина і атмосфера	6	2	2			2	6				6
Тема 7. Людина і літосфера	6	2	2			2	6				6
Разом за атестацією 1	46	16	14			16	47	4	4		39
Атестація 2. Прикладні аспекти соціальної екології											
Тема 8. Людина і біосфера	6	2	2			2	8	2	2		4
Тема 9. Глобальні проблема людства та шляхи їх вирішення.	6	2	2			2	4				4
Тема 10. Екологічна освіта і виховання	6	2	2			2	4				4
Тема 11. Екологічна етика і культура.	6	2	2			2	4				4
Тема 12. Екологічна психологія	6	2	2			2	5				5
Тема 13. Економічні аспекти соціальної екології	5	2	2			1	6				6
Тема 14. Проблеми майбутнього системи «суспільство – природа» в	6	2	2			2	6				6

теоріях суспільного розвитку												
Тема 15. Міжнародно-правове співробітництво в галузі охорони природи.	4	2				2	6					6
Разом за атестацією 2	44	16	14			14	43	2	2			39
Усього	90	32	28			30	90	6	6			78

II. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АТЕСТАЦІЯ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЇ

Тема 1. Становлення соціальної екології, її предмет і основні методи.
Причини виникнення соціальної екології. Історичні етапи формування соціальної екології як науки. Мета і предмет і об'єкт вивчення. Основні методи досліджень в соціальній екології.

Тема 2. Взаємовідносини суспільства і природи в історії цивілізації.
Історичні етапи взаємодії суспільства і природи. Праця як спосіб взаємодії людини і природи. Специфіка трудової діяльності людини.

Тема 3. Прогнозування і моделювання соціально-екологічних процесів.
Поняття про модель і моделювання. Види моделювання. Мета, завдання і принципи соціально-екологічного моделювання. Соціоекологічне прогнозування, його функції, мета, завдання та основні напрями.

Тема 4. Поведінка людини. Рівні регуляції. Поведінка людини в природному середовищі. Рівні поведінки. Характеристика екологічних потреб. Адаптація людини до природного і соціального середовища. Поведінка людини в соціальному середовищі. Поведінка людини в критичних і екстремальних ситуаціях.

Тема 5. Людина і гідросфера. Загальна характеристика гідросфери. Соціосфера як чинник у формуванні водних антропогенних ландшафтів. Фізичне, хімічне та органічне забруднення вод (причини і наслідки) Проблема

дефіциту і причини нестачі прісних вод. Проблема забруднення вод Світового океану та відродження малих річок. Проблеми раціонального використання водних ресурсів. Способи очищення стічних вод. Незвичайні властивості води.

Тема 6. Людина і атмосфера. Атмосфера, її роль у кругообігу речовин та енергії у природі. Джерела забруднення, забруднювачі повітряного басейну, їхній вплив на здоров'я людей. Проблеми збереження теплового балансу та стратосферного озону. Заходи щодо запобігання атмосферним забрудненням.

Тема 7. Людина і літосфера. Ґрунт як основний засіб сільськогосподарського виробництва. Родючість ґрунту. Ґрунт і охорона здоров'я населення. Вивчення ґрунту для потреб будівництва.

АТЕСТАЦІЯ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІ

Тема 8. Людина і біосфера. Етапи впливу людини на біосферу. Форми впливу людини на біосферу. Шляхи зменшення впливу людини на біосферу.

Тема 9. Глобальні проблема людства та шляхи їх вирішення. Поняття і причини екологічної кризи. Ресурсна криза: земельні ресурси, енергетичні ресурси, зростання чисельності населення, зниження біорізноманіття, зростання агресивності середовища, зміна генофонду. Умови вирішення екологічних проблем. Раціональне природокористування.

Тема 10. Екологічна освіта і виховання. Екологічне просвітництво, його основні принципи. Мета та специфіка екологічної освіти. Екологічне виховання, його специфіка й основні принципи. Екологічний імператив.

Тема 11. Екологічна етика і культура. Поняття соціоетики та екологічної етики. Предмет екологічної етики. Правила і принципи соціоекологічної етики. Антропоцентризм. Натуроцентризм. Розвиток поняття «екологічна культура» та її структура.

Тема 12. Науково-технічна революція – новий етап взаємовідносин людини і природи. Поняття науково-технічної революції і науково-технічного прогресу. Основні напрями розвитку НТР. Роль науки в розвитку НТР. Вплив НТР на розвиток взаємовідносин в системі «суспільство-природа». Екологічний зміст сучасної НТР.

Тема 13. Економічні аспекти соціальної екології. Аспекти, принципи та способи раціонального природокористування. Підходи до економічної оцінки впливу людини на природу. Поняття технології. Технологія як спосіб організації людської цивілізації. Етапи організації людської діяльності. Проблеми глобальних технологій. Природозберігаючі та природовідновні технології.

Тема 14. Проблеми майбутнього системи «суспільство – природа» в теоріях суспільного розвитку. Російський космізм. Футурологічна концепція споглядання майбутнього: а) екопесимізм; б) технооптимізм. Основні напрямки соціального розвитку майбутнього.

Тема 15. Міжнародно-правове співробітництво в галузі охорони природи. Правова відповідальність в галузі екології. Форми еколого-правової відповідальності. Система екологічного права. Джерела екологічного права. Галузі екологічного права. Принципи екологічного права. Система екологічного законодавства України. Види екологічного права.

III. Рекомендована література

Базова

1. Салтовський О.І. Основи соціальної екології : курс лекцій для студ. вузів / О.І. Салтовський; МАУП. – К. : МАУП, 1997. – 168 с.:
2. [Білявський Г. О. Основи екології: підруч. / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков. - К.: Либідь, 2004. - 406 с.](#)
3. Бачинський. Соціальна екологія.
4. [Назарук, М.М. Основи екології та соціоекології / М.М Назарук ; М-во освіти України, ЛНУ ім. І. Франка. - Львів: Афіша, 1999. - 256 с.](#)
5. Бачинский Г.А. Социозэкология: теоретические и прикладные аспекты. – К.: Наукова думка, 1991.
6. Маркович Д. Социальная экология. – М.: Просвещение, 1991.
7. Основи соціоекології / За ред. Г.А. Бачинського. – К.: Наукова думка, 1995.
8. Ситаров В.А., Пустовойтов В.В. Социальная экология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2000. – 280.

Допоміжна

1. [Чайка В.Є.Екологія: навч. посіб. для студ. вузів / В. Є. Чайка. - Вінниця: Книга - Вега, 2002. - 408 с.](#)
2. [Джигирей В.С. Основи екології та охорона навколишнього середовища.: Підручник / В.С.Джигирей, В.М.Сторожук, Р.А.Яцюк. - Вид 3-є, доп. - Львів: Афіша, 2001. - 272 с.](#)
4. [Куценко О.М.Агроєкологія: Підручник / О.М. Куценко, В.М. Писаренко. - К.: Урожай, 1995. - 256 с.](#)
5. [Агроєкологія :Навчальний посібник / М. М. Городній, М. К. Шикула, І. М. Гудков; Ред. М. М. Городній. - К.: Вища школа, 1993. - 416 с.](#)
6. [Адо В.А. Екологія, алергія і СНІД / В.А. Адо. - К.: Знання, 1991. - 48 с.](#)

7. Злобін Ю.А. Загальна екологія: навч. посіб. для студ. вузів / Ю.А. Злобін, Н.В. Кочубей. - Суми: Унів. книга, 2003. - 416 с.
8. Екологія: основи теорії і практикум : навч. посібник / А. Ф. Потіш, В. Г. Медвідь, О. Г. Гвоздецький, З. Я. Козак. - Львів: Новий Світ-2000, 2003. - 296 с.
9. Агроекологія: Теорія та практика: Навч. посібник / Ред. В.М. Писаренко. - Полтава: ІнтерГрафіка, 2003. - 318 с.
10. Лабораторний та польовий практикум з екології :навч. посіб. для студ. вузів, аспірантів, виклад. / під ред. В.П. Замостяна, Я.П. Дідуха; Нац. ун-т "Києво-Могилянська Академія". - К.: Фітосоціоцентр, 2000. - 215, [1] с.
11. Чайка В.Є. Урбоекологія: підруч. для студ. вузів / В. Є. Чайка. - Вінниця, 1999. - 366 с.
12. Кучерявий В.П. Екологія: підруч. для студ. вузів / В.П. Кучерявий. - 2-е вид. . - Львів: Світ, 2001. - 481 с.
13. Кучерявий В.П. Екологія: підруч. для студ. вузів / В.П. Кучерявий. - Львів: Світ, 2000. - 500 с.
14. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посіб для студ. вузів / В. С. Джигирей. - К.: Знання, 2000. - 204с
15. Корсак К.В. Основи екології: Навч. посібн. для студ. вуз. / МАУПК.В. Корсак, О.В. Плахотнік. - К.: МАУП, 2000. - 234 с.
16. Гуцуляк В.М. Ландшафтна екологія: Геохімічний аспект: Навч. посіб. для студ. вузів / В.М. Гуцуляк Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. - Чернівці: Рута, 2002. - 271 с.

15. Інформаційні ресурси

1. ЕЕА – European Environment Agency. – URL:<http://www.eea.europa.eu/>
2. Міністерство охорони навколишнього середовища України – URL:<http://www.menr.gov.ua>
3. Google Maps. – URL: <http://maps.google.com/> 1.3

4. Законодавство України. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>